

วิทยานิพนธ์ปริทัศน์

ความรุนแรงทางเพศของผู้หญิงชายขอบใน
บริบทการเคลื่อนย้ายแรงงาน:
กรณีศึกษาการต่อสู้ต่อรองของ
ผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืน

ผู้เขียน เนตรดาว ยั่งยวบ

Author: Netdao Yangyubon

ผู้ปริทัศน์ มลิวัลย์ เสนาวงษ์

Reviewer: Maliwan Senawong

วิทยานิพนธ์เรื่อง “ความรุนแรงทางเพศของผู้หญิงชายขอบในบริบทการเคลื่อนย้ายแรงงาน: กรณีศึกษาการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืน” เป็นงานศึกษาวิจัยของนางสาวเนตรดาว ยิ่งยุบล นักศึกษาปริญญาเอก สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งศึกษาประสบการณ์หลังการถูกข่มขืน (post-rape experience) ของผู้หญิงชาติพันธุ์จำนวน 3 คน ประกอบด้วย ผู้หญิงได้ออกจากเมืองยอง ประเทศพม่า ผู้หญิงมอญ จากรัฐมอญ ประเทศพม่า และผู้หญิงกะเหรี่ยง จากชายแดนไทย-พม่าในจังหวัดแม่ฮ่องสอน ประเทศไทย วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ใช้กรณีศึกษาของผู้หญิงชาติพันธุ์ทั้งสามคน ที่ถูกข่มขืนในบริบทการเคลื่อนย้ายแรงงาน เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และกฎหมายที่ก่อให้เกิดความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงชาติพันธุ์แรงงานเคลื่อนย้าย ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่สร้างความชอบธรรมให้กับการกระทำความรุนแรงต่อผู้หญิงชาติพันธุ์แรงงานเคลื่อนย้าย และเงื่อนไขที่ทำให้ผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืนสามารถก้าวข้ามบาดแผลทางใจและการตีตราทางสังคมเพื่อเปลี่ยนสถานะของเหยื่อกลายเป็นผู้อยู่รอด การศึกษาวิจัยนี้เป็นงานชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) โดยผู้เขียนได้ติดตามการใช้ชีวิตของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสามคน ซึ่งอยู่ต่างพื้นที่กัน และมีการเคลื่อนย้าย ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 – 2559 ได้แก่ พื้นที่อำเภอแม่สอด และพื้นที่จังหวัดนครปฐม ตลอดจนได้ติดตามกรณีศึกษากลับไปยังบ้านเกิดในประเทศพม่า เพื่อศึกษาวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างกรณีศึกษากับคนในครอบครัวและในชุมชน

ผู้เขียนได้ใช้การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างเพื่อชี้ให้เห็นว่าสังคม ระบบความเชื่อ ค่านิยมเกี่ยวกับเรื่องเพศภาวะและเพศวิถีทำให้เกิดความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงอย่างไร อีกทั้งใช้การวิเคราะห์หว่านทกรรมจากเรื่องเล่าจากประสบการณ์ชีวิตของผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ตามแนวทางการศึกษาของ Womersley & Maw (2009) เพื่อชี้ให้เห็นการใช้ภาษา การตีความ และให้ความหมายกับประสบการณ์การถูกข่มขืนของผู้หญิง และการเป็นองค์ประธาน (subject) ของผู้เล่าในประเด็นเพศวิถี เพศภาวะ และอำนาจที่ถูกผลิตซ้ำผ่านสถาบันทางสังคม เช่น ครอบครัว เศรษฐกิจ และกฎหมาย (น. 18-20) งานศึกษานี้จึงใช้การวิเคราะห์ทั้งในเชิงโครงสร้างที่แสดงให้เห็นความรุนแรงทางวัฒนธรรม ซึ่งก่อให้เกิดความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิง และในเชิงปัจเจกบุคคลที่แสดงให้เห็นปฏิบัติการของผู้หญิงที่ถูกข่มขืน เพื่อต่อรอง ตอบโต้ และ/หรือหลีกเลี่ยงอำนาจที่ควบคุมและกดทับพวกเธออยู่

วิทยานิพนธ์เรื่องนี้ประกอบด้วยเนื้อหาทั้งหมด 6 บท ได้แก่ บทนำ ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าประเด็นความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงชาติพันธุ์ที่เคลื่อนย้ายเป็นประเด็นสำคัญ ที่ต้องมีการศึกษาเพิ่มเติม เนื่องจากการศึกษาทางด้านจิตวิทยา และสตรีนิยม ยังมีช่องว่างอยู่ กล่าว

คือ การศึกษาทางด้านจิตวิทยาจะเน้นวิเคราะห์ผลกระทบจากบาดแผลทางใจของผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ในขณะที่การศึกษาแนวสตรีนิยมและสังคมวิทยาจะเน้นการวิเคราะห์โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมชายเป็นใหญ่ที่กดขี่ผู้หญิงและสร้างความไม่เท่าเทียมทางเพศ ในการศึกษานี้ ผู้เขียนจึงเสนอให้พิจารณาประเด็นการข่มขืนผู้หญิงชาติพันธุ์ ที่ถูกทำให้เป็นชายขอบทางสังคม ว่าเป็นความรุนแรงทางวัฒนธรรม ที่สร้างความไม่เท่าเทียมทางเพศระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย และบาดแผลทางใจที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงที่ถูกข่มขืนก็เกิดจากความรุนแรงทางวัฒนธรรมที่ทำให้ผู้หญิงถูกลดทอนคุณค่า ถูกทำร้าย และถูกตีตราว่าเป็น “ผู้หญิงไม่บริสุทธิ์” หรือ “ผู้หญิงที่มีมลทิน” ในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับกลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืน เพื่อชี้ให้เห็นความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงกลุ่มนี้ มุมมองนี้ช่วยขยายความเข้าใจเรื่องประสบการณ์หลังการถูกข่มขืนและบาดแผลทางใจจากการถูกข่มขืนของผู้หญิงให้กับการศึกษาทางด้านจิตวิทยา สังคมวิทยาและสตรีนิยม

บทที่สอง “การเคลื่อนย้ายของผู้หญิงชาติพันธุ์ชายขอบ” ผู้เขียนตั้งประเด็นปัญหาของความรุนแรงทางเพศต่อผู้หญิงกับการเคลื่อนย้าย โดยใช้แนวคิด “การทำให้การเคลื่อนย้ายเป็นเรื่องของผู้หญิง” (Gouws, 2007) (feminization of migration) เป็นแนวคิดหลัก ผู้เขียนเสนอว่า ทุนนิยม โลกาภิวัตน์ ความยากจน และ/หรือความรุนแรงต่อผู้หญิงในชุมชน ทำให้การเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นเรื่องของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่เป็นกรณีศึกษา กรณีของผู้หญิงชาติพันธุ์จากประเทศพม่า ปัญหาความยากจน การขาดความมั่นคงในการดำรงชีพ และบทบาททางเพศภาวะของผู้หญิง ในฐานะลูกสาวที่ต้องรับผิดชอบความเป็นอยู่ของครอบครัว ทำให้ผู้หญิงชาติพันธุ์จากประเทศพม่าและชายแดนไทย-พม่า ตัดสินใจออกเดินทางด้วยตัวเองเพื่อหารายได้ให้ครอบครัว และแสวงหาโอกาสในการมีชีวิตที่ดีขึ้นในเมืองใหญ่ของประเทศไทย และผู้หญิงชาติพันธุ์จากประเทศพม่าจำนวนหนึ่งก็เคลื่อนย้ายออกจากประเทศพม่า เพราะต้องการหนีจากการถูกกระทำความรุนแรงในบ้านเกิด และแสวงหาพื้นที่ใหม่ที่ปลอดภัยในการใช้ชีวิต แต่ด้วยความเป็นผู้หญิง ความเป็นชาติพันธุ์ชายขอบ และการไร้สถานะพลเมือง ผู้หญิงชาติพันธุ์จากประเทศพม่าและชายแดนไทย-พม่าก็มีโอกาสที่จำกัดในการเคลื่อนย้าย และการเข้าถึงงานที่ดีและปลอดภัย ยิ่งไปกว่านั้นการเคลื่อนย้ายเพียงลำพังของผู้หญิง โดยไร้ญาติพี่น้องผู้ชายคอยปกป้อง ก็ทำให้พวกเธอเสี่ยงต่อการถูกกระทำความรุนแรงทางเพศมากขึ้น (น. 65)

บทที่สาม “วาทกรรมเกี่ยวกับความรุนแรงและบาดแผลทางใจของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืน” ผู้เขียนใช้แนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง แนวคิดบาดแผลทางใจ (trauma) และการวิเคราะห์วาทกรรมของ Womersley & Maw เพื่ออภิปรายว่าความรุนแรงทาง

เพศและการสร้างบาดแผลทางใจเป็นผลมาจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงทางวัฒนธรรม และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ก็สร้างวาทกรรมว่าด้วยเพศภาวะและเพศวิถีเพื่อกำหนดว่าคุณค่าของผู้หญิงคือความบริสุทธิ์และการรักษาพรหมจรรย์ก่อนการแต่งงาน ดังนั้นหญิงสาวที่ถูกข่มขืนก่อนการแต่งงาน จึงรับรู้ตัวเองว่าพวกเธอเป็น “ผู้หญิงที่มีมลทินสกปรก ไม่มีค่า” เพราะการตีตราทางสังคมต่อผู้หญิงที่ถูกข่มขืน การข่มขืนจึงได้ทำลายคุณค่าของความเป็นหญิงและทำให้ผู้หญิงที่ถูกข่มขืนถูกผลักไสออกจากครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตามผู้หญิงชาติพันธุ์ที่เป็นกรณีศึกษาก็พยายามต่อสู้กับบาดแผลทางใจและการตีตราทางสังคมภายใต้โครงสร้างที่กดขี่และควบคุมพวกเธอ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว ชุมชน เศรษฐกิจ และกฎหมาย

บทที่สี่ “การเยียวยาและการก้าวข้ามบาดแผลทางใจ” ผู้เขียนใช้แนวคิดเกี่ยวกับการบำบัดภาวะการมีบาดแผลทางใจของ Bonnie Burstow (2013) ซึ่งเสนอให้ใช้แนวทางการบำบัดการมีบาดแผลทางใจแบบถอนรากถอนโคนด้วยการใช้แนวคิดสตรีนิยม และการมีส่วนร่วมระหว่างนักวิชาชีพและผู้หญิงที่เป็นผู้ถูกระทำ ความรุนแรง ที่วางอยู่บนความเคารพประสบการณ์ของผู้ประสบความรุนแรง ผู้เขียนชี้ให้เห็นว่าการก้าวข้ามบาดแผลทางใจของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืนเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน มีระยะเวลาและรูปแบบที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ชีวิต ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของผู้หญิง การสนับสนุนทางสังคม ปัจจัยทางจิตวิทยาสังคม และบริบททางสังคมและวัฒนธรรม จากประสบการณ์ของผู้หญิงที่เป็นกรณีศึกษา กระบวนการเยียวยาบาดแผลทางใจมีความสำคัญในการช่วยฟื้นฟูจิตใจและตัวตนของผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ควบคู่ไปกับการสร้างอำนาจภายในให้กับพวกเธอ นอกจากนี้การสนับสนุนทางสังคมก็เป็นปัจจัยสำคัญในการเยียวยาและฟื้นฟูผู้หญิงที่ถูกข่มขืนเช่นกัน อย่างไรก็ตามหากโครงสร้างทางสังคมและบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของผู้หญิงไม่ถูกเปลี่ยนแปลง การเยียวยาบาดแผลทางใจจะเป็นได้เพียงการบรรเทาความทุกข์ทางใจชั่วคราว แต่ไม่ได้ทำให้เกิดกลไกการป้องกันการกระทำ ความรุนแรงซ้ำต่อผู้หญิงได้ (น. 124)

บทที่ห้า “การต่อรองต่อสู้ของผู้หญิงชาติพันธุ์ชายขอบที่ถูกข่มขืน” ผู้เขียนอธิบายถึงกลยุทธ์ในการต่อสู้และต่อรองของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืน ซึ่งขึ้นอยู่กับโอกาสในการสะสมทุน ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม ที่จะกลายเป็นแหล่งอำนาจของผู้หญิงในการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของพวกเธอ การสร้างอัตลักษณ์ใหม่ให้กับตัวเอง เพื่อตอบโต้กับการถูกตีตราด้วยอัตลักษณ์ของผู้หญิงที่ถูกข่มขืน และสร้างคุณค่าใหม่ให้กับตัวเองด้วยอัตลักษณ์ของ “ลูกสาวที่ดี” และ/หรือ “แม่ที่ดี” การใช้ทุนต่าง ๆ ที่สะสม

มาจากประสบการณ์ชีวิต การทำงาน และเครือข่ายทางสังคม เพื่อต่อรองกับอำนาจชายเป็นใหญ่ในระนาบต่าง ๆ ทั้งการทำงาน ครอบครัว ชุมชน และกฎหมาย แสดงให้เห็นการพลิกกลับจากความเป็นเหยื่อมาเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงที่ถูกข่มขืน แม้ว่าบางครั้งการต่อสู้ออกรองของผู้หญิงชาติพันธุ์ในการเรียกร้องความยุติธรรมจะไม่สำเร็จก็ตาม และแม้ว่าจะมีกรณีของผู้หญิงชาวมอญที่ถูกข่มขืนซ้ำ แล้วอยู่ในสถานะของ “ผู้หญิงสติไม่ดี” ไม่ยอมรับรู้โลกภายนอก แต่เธอก็แสดงให้เห็นความเป็นผู้รอด (survivor) ด้วยการใช้กลไกป้องกันตัวเองในระดับจิตใจเพื่อหลีกเลี่ยงจากการตีตราทางสังคม (น. 151)

บทที่หก “สรุปและอภิปรายผลการศึกษา” ผู้เขียนอภิปรายสัมพันธ์ภาพของความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ความรุนแรงทางเพศ บาดแผลทางใจ และการต่อสู้ออกรองของผู้หญิงชาติพันธุ์ที่ถูกข่มขืน ผู้เขียนเสนอข้อโต้แย้งต่อการศึกษาเรื่องการข่มขืนและบาดแผลทางใจว่าการทำความเข้าใจประสบการณ์ของผู้หญิงที่ถูกข่มขืนจะต้องวิเคราะห์บริบทแวดล้อมของการเกิดบาดแผลทางใจ ความซับซ้อนของชีวิตผู้หญิงที่ถูกข่มขืน และโครงสร้างทางสังคมของพวกเธอ (Wasco, 2003; Burstow, 2013) ขณะเดียวกันก็ต้องให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิตและการให้ความหมายกับเหตุการณ์ข่มขืนและบาดแผลทางใจของผู้หญิง รวมถึงเปิดพื้นที่ให้กับความเป็นผู้กระทำการของผู้หญิงโดยพิจารณากลยุทธ์การต่อสู้ออกรองเพื่อลดทอนการถูกตีตราทางสังคม และสร้างคุณค่าใหม่ให้กับตัวตน (น. 161-162) นอกจากนี้ผู้เขียนยังเสนอให้ใช้มุมมองอำนาจกดทับซับซ้อน (intersectionality) บนฐานของเพศภาวะ เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ และความเป็นแรงงานเคลื่อนย้าย เพื่อแสดงให้เห็นว่าเพศภาวะ เชื้อชาติ/ชาติพันธุ์ และความเป็นแรงงานเคลื่อนย้ายทำให้ผู้หญิงกลายเป็นชายขอบของอำนาจ และอยู่ในสถานะเปราะบางต่อการถูกกระทำรุนแรงทางเพศ แม้ผู้หญิงชาติพันธุ์ที่เป็นแรงงานเคลื่อนย้ายจะอยู่ในสถานะด้อยอำนาจในสังคม แต่ในอีกด้านหนึ่งก็สามารถมองเห็นความเป็นผู้กระทำผ่านปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ซึ่งแสดงออกมาในรูปแบบของกลยุทธ์ในการอยู่รอดและการต่อรองที่แตกต่างหลากหลาย

กล่าวโดยสรุป ความน่าสนใจของวิทยานิพนธ์เรื่องนี้คือได้ช่วยเพิ่มเติมมุมมองในการศึกษาการข่มขืนและบาดแผลทางใจของผู้หญิง ไม่ว่าจะเป็นในแง่วิธีวิทยา ผู้ศึกษาคำนึงถึงผลกระทบจากบาดแผลทางใจของการถูกข่มขืนที่มีต่อผู้ให้ข้อมูล ดังนั้นจึงมีการใช้ศิลปะบำบัดเพื่อเป็นเครื่องมือสื่อสารถึงบาดแผลทางใจจากการถูกข่มขืน ซึ่งอาจสร้างความเจ็บปวดซ้ำให้กับผู้ให้ข้อมูลได้ อีกทั้งผู้เขียนยังเน้นประสบการณ์ที่แตกต่างกันของผู้หญิง เพื่อชี้ให้เห็นความเป็นผู้กระทำที่แตกต่างกันของผู้หญิง ส่วนในแง่ของแนวคิดทฤษฎีที่นำมาวิเคราะห์ ก็ช่วยเชื่อมโยงให้เห็นโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม ที่ทำให้

เกิดความรุนแรงทางเพศและบาดแผลทางใจต่อผู้หญิง และปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้หญิงที่ถูกข่มขืน ที่พยายามต่อสู้ต่อรองกับอำนาจชายเป็นใหญ่ในสังคมที่กดทับพวกเธออยู่

